

Krister Björklund

Suomalaiset Sveitsissä 1944–1996

**Artikkeli on julkaistu aikaisemmin
Siirtolaisuus-Migration -lehdessä 3/98 (s. 9-14).
Se perustuu kirjoittajan tekemään tutkimukseen
"Suomalaiset Sveitsissä 1944-1996"
(Siirtolaisuusinstituutti 1998).
Kirja myös saksan kielellä.**

Siirtolaisuusinstituutti – Migrationsinstitutet

Turku - Åbo 1998

<http://www.migrationinstitute.fi>

Suomalaiset Sveitsissä 1944–1996

Suomalaista siirtolaisuutta on tutkittu paljon, mutta suurin huomio on keskittynyt perinteisiin siirtolaisuusmailhin, kuten Ruotsiin ja Pohjois-Amerikkaan, muuttaneisiin suomalaisiin. Suomalaisten muutto Keski-Eurooppaan on melkein kokonaan sodanjälkeinen ilmiö. Näiden maastamuuttajien osuus kokonaissiirtolaisuudesta on ollut suhteellisen pieni. Vuosi 1996 oli eräänlainen epävirallinen Euroopan siirtolaisuuden juhlavuosi, koska oli kulunut 50 vuotta tämän siirtolaisuuden alkamisesta. Suomalaisia on ennen sotiakin muuttanut Pohjoismaiden ulkopuoliseen Eurooppaan, mutta kyse oli pikemminkin yksittäisistä yhteiskunnan hyväosaisten muutoista kuin siirtolaisuudesta. Yhdentymisen myötä myös muut Euroopan maat ovat avautuneet uudella tavalla suomalaisille, ja sitä mukaa kiinnostus tätä muuttoliikettä kohtaan on lisääntynyt.

Suomalaisten Sveitsin siirtolaisuus ei ole kovin vanha ilmiö. Ennen sotia "tavallisia" suomalaisia ei juurikaan Sveitsissä käynyt. Toisen maailmansodan päätyttyä suhteita alettiin rakentaa maiden välille henkilötasolla. Sveitsiläisten kiinnostus Suomea kohtaan johtui ennen kaikkea talvisodan aikana heränneistä sympatioista, ja sveitsiläisten avokätiseen Suomen-apuun liittyen usea suomalainen sai tilaisuuden käydä maassa jo 1940-luvulla. Vuosikymmenen loppupuolella perustettiin ensin Sveitsin suomenystävien seura (SVFF) ja pian sen jälkeen Suomen sveitsinystävien seura (SYS). Tätä puolivuosisaataista toimintaa juhlistamaan tehtiin Siirtolaisuusinstituutissa tutkimus, jonka tavoitteiksi määriteltiin selvittää:

- muuttovirrat Suomen ja Sveitsin välillä aikakaudelta 1944-1996
- lähtöalueet ja -paikkakunnat Suomessa sekä saapumisalueet Sveitsissä
- muuttamisen tausta ja motiivit
- millä tavoin suomalaista identiteettiä on pyritty pitämään yllä, millaisia yhteyksiä kotimaahan on pidetty
- millaista sosiaalista verkostoitumista sekä mitä yhdistys- ja muuta toimintaa sveitsinsuomalaisten keskuudessa on esiintynyt
- ensimmäisen ja toisen polven muuttajien akkulturaatiota, heidän sopeutumistaan sveitsiläiseen yhteiskuntaan ja heidän panostaan siinä.

Pohjamateriaaliksi kerättiin tilastoja sekä Suomesta että Sveitsistä. Sveitsinsuomalaisille lähetettiin laaja postikysely, jonka palautti liki tuhat henkilöä. Lisäksi tehtiin haastatteluja ympäri Sveitsiä. Tutkimustulokset osoittivat, etteivät sveitsinsuomalaiset ole pelkästään sinne avoimuneita sairaanhoitajia. He ovat vain yksi, tärkeä osa muuttovirtaa, jonka mukaan olemme luoneet tälläisen mielikuvan.

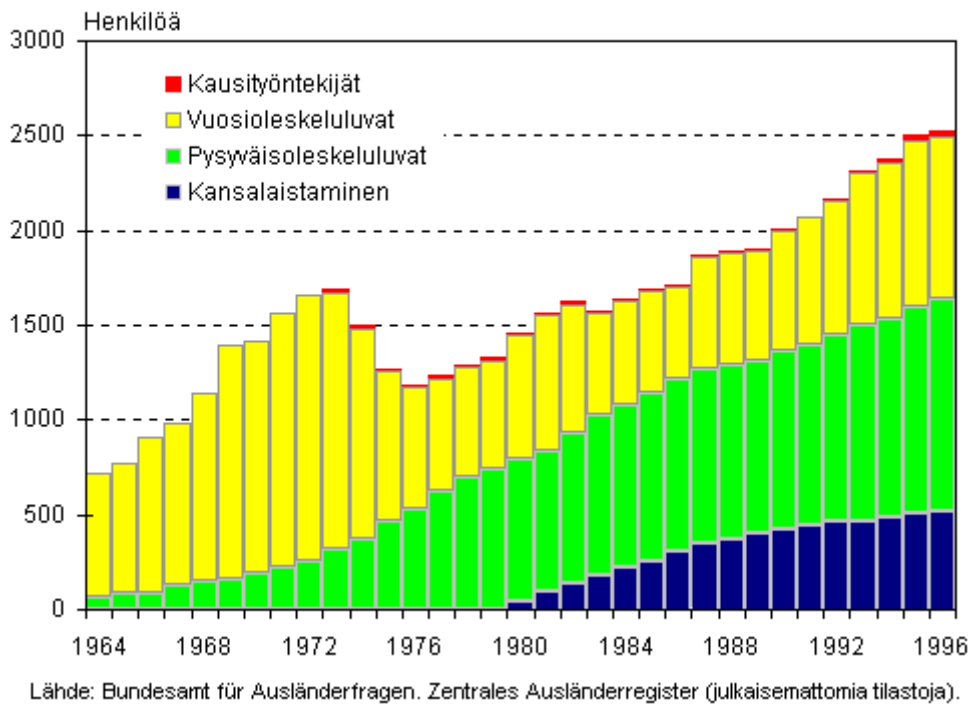
Sveitsinsuomalaiset tilastojen mukaan

Samanaikaisesti kun sotien jälkeen syntyneet suuret ikäluokat tulivat aikuisikään, maastamuutto lisääntyi rajusti. Sveitsi ei ollut mikään varsinainen massamuuton kohde, sinne suuntautunut muutto oli hyvin valikoivaa, ja kosketti etenkin koulutettua väestöä. Suhteellisesti tarkastellen muuttolisäys oli kuitenkin huomattava.

Tilastoista voi päätellä, että 1960-luvulla suomalaisten muutto Sveitsiin nousi jyrkästi. Vuonna 1969 muuttajia oli 713, ja huippu saavutettiin vuonna 1972, jolloin maahan tuli 836 suomalaista. Tällöin tuli erityisen paljon sairaanhoitajia.

Vuonna 1973 oleskeluluvilla Sveitsissä asuvien suomalaisten määrä saavutti huippuluvun 1658, ja laski sen jälkeen nopeasti saavuttaen aallonpohjan vuonna 1976. Kesti yhdeksäntoista vuotta ennen kuin sama taso palautui. Vuosina 1975-1977 suomalaisia muutti enemmän Sveitsistä pois kuin sinne. Tilanne kääntyi kuitenkin nopeasti, kun Suomeen tuli lama, ja 1980 maiden välinen muuttotase oli ennätysmäinen nousten melkein 150:een. Tämän jälkeiset vuodet noin vuoteen 1986 saakka olivat yleisesti suomalaisen paluumuuton aikaa, mikä näkyy myös Sveitsin kohdalla. Seuraavina vuosina luvut vaihtelivat, mutta vuoden 1987 jälkeen suomalaisten määrä Sveitsissä nousi ja saavutti huippunsa 1996, jolloin pitempiaikaisilla oleskeluluvilla maassa asui 2003 suomalaista. Myös muiden maahanmuuttajien määrä Sveitsissä nousi silloin siihenastiseen huippuunsa, 1 337 000 henkilöön.

Sveitsinsuomalaiset oleskeluluvan mukaan v. 1964-96

Edellä olevasta kuviosta näkee selvästi muuton kehittymisen: Ajan myötä lyhyet oleskeluluvat ovat muuttuneet pitkiksi ja näiden jälkeen on usein saatu Sveitsin kansalaisuus. Kuusikymmentäluvulla ei ollut montaa pysyväisoleskeluluvalla, mutta näiden lupien nopea nousu 1970-1980 osoittaa viisi vuotta aiemmin tulleiden asuttumisen Sveitsiin. Kuviosta ilmenee myös, että pitkien oleskelulupien määrä on tasaisesti noussut, jopa silloin kun sveitsinsuomalaisten määrä väheni vuosina 1974-76, jolloin tulomuutto väheni ja poismuutto oli korkea. Todennäköisesti avioliiton kautta kansalaistamisia on ollut paljon ennen vuotta 1992, mikä ei ilmene kuviosta.

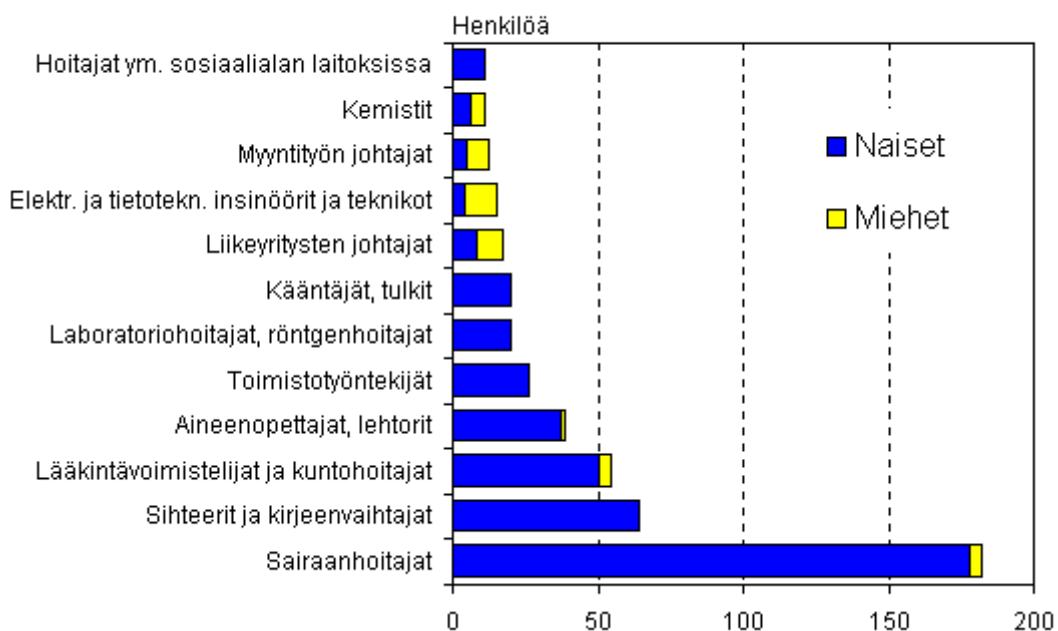
Muutto Suomesta Sveitsiin oli naisvaltaisimmillaan 1968-1986, jolloin naisten osuus koko ajan ylitti 70 % ja joiakin vuosina jopa 80 %. Tilastokeskuksen tiedot vuosilta 1987-

1996 osoittavat, että viimeaikainen muutto on ollut miesvaltaisempaa; naisten osuus tässä muutossa on ollut alle 65 prosenttia. Tämä on melko yhtäpitävä sveitsiläisten tilastotietojen kanssa. Viimeaikaisen kehityksen syynä on varsinkin liikemiesten ja asiantuntijoiden osuuden nousu.

Suuri naisten osuus johtuu pitkälti ammattirakenteesta. Terveystenhoitoala on ollut suurin yksittäinen suomalaisten työllistäjä Sveitsissä. Siellä oli 1960-luvulla terveydenhoitoalalla henkilökuntapuute, ja sen aikainen maahanmuuttopolitiikka suosi vajeen täyttämistä ulkomaisella työvoimalla. Sveitsiläiset sairaalat rekrytoivat 1960-luvulla aktiivisesti terveydenhuoltoalan ammattilaisia Suomesta. Suomalaisille sairaanhoitajille, lääkintävoimistelijoille yms. ulkomaille meno oli houkutteleva vaihtoehto valmistumisen jälkeen, olihan heidän ammattinsa kansainvälinen ja antoi mahdollisuuden kokeilla siipiään. Sodan jälkeen syntyneelle sukupolvelle maailma oli avoin aivan eri tavalla kuin heidän vanhemmilleen. Moni lähti ensin ilman koulutusta ulkomaille, teki kesätyötä josain sairaalassa, palasi Suomeen hankkimaan alan koulutuksen ja lähti sitten takaisin.

Sairaanhoitoalaa kohdannut maastamuutto oli monen tekijän summa; työntöpuolella työtilanne ja erityisesti pienet palkat Suomessa; vetopuolella työvoiman tarve, parempi palkkaus ja kiinnostava ympäristö ulkomaille. Sveitsin tiukentunut maahanmuuttopolitiikka 1970-luvulla ei kohdistunut terveydenhuollon ammattilaisiimme; suomalaiset sairaanhoitajat olivat haluttua työvoimaa ja työlupia myönnettiin helpoimmin sairaanhoitolalle.

Tärkeimmät sveitsinsuomalaisten ammatit kyselyn mukaan

Kyselystä ilmenevä ammattirakenne vastaa melko hyvin sveitsiläisten virallisten tilastojen antamaa kuvaa, esimerkiksi sairaanhoitajien osuus on otoksessa noin 23 % työllisistä sveitsinsuomalaisista, kun se virallisten tilastojen mukaan on 22 %. Perinteisesti miesvaltaiset alat erottuvat myös selvästi - johtavissa asemissa ja tekniikan ammateissa on yleensä miehiä.

Entä mikä on suomalaisperäisten asukkaiden kokonaismäärä Sveitsissä? Sitä ei ole helppo arvioida. Suomalaisia on maahanmuuttolukujen perusteella koko sodanjälkeisenä aikana asunut Sveitsissä yli 10 000, mutta luku on epävarma, koska monet ovat olleet useaan eri otteeseen Sveitsissä ja näkyvät siten maahanmuuttotilastoissa useaan kertaan.

Vuodesta 1980 on saatavissa kansalaistamistilastoja, jotka osoittavat, että kaudella 1980-1996 on 522 suomalaista saanut Sveitsin kansalaisuuden. Voidaan olettaa, että kansalaistaminen alkoi lisääntyä jo 1960-luvun puolella, kun muuttoliike Sveitsiin nousi ja suomalaiset naiset saivat Sveitsin kansalaisuuden automaattisesti mennessään naimisiin sveitsiläisen kanssa. Kaudella 1944-1964 kansalaistamisten määrä on mitä todennäköisimmin ollut pienempi. Vuonna 1992 Sveitsin kansalaisuuslaki muuttui siten, että ulkomainen nainen ei saanut enää automaattisesti Sveitsin kansalaisuutta avioituttuaan Sveitsiin, mutta tämä ei suuremmin heijastu tilastoihin, olihan suurin muuttohuippu jo ohi. Varovainen karkea arvio koko sotienjälkeiseltä ajalta olisi noin 2 000 kansalaistamista. Sveitsiläisten tilastojen mukaan maassa asui vuonna 1996 runsaat 2 000 suomalaista oleskeluluvilla, joten ensimmäisen polven siirtolaisten määrä on tämän mukaan runsaat 4 000.

Toisen polven suomalaisten määrää Sveitsissä on myös vaikea arvioida. Virallisten tilastojen ja postikyselyn antamien tietojen mukaan toisen polven sveitsinsuomalaisten määrä lähenisi kokonaisuudessaan kolmeatuhatta. Siten suomalaisperäisen väestön määrä Sveitsissä olisi tänään noin 7 000 henkilöä.

Muuton syyt

Siirtolaisuutta edeltää usein pitkä prosessi, jossa monet yksilölliset ja rakenteelliset tekijät muotoutuvat taustaksi muuttopäätökselle. On vaikeaa pakottaa muuton syitä tietynlaiseen muottiin, koska ne ovat niin moninaisia. Erilaisia syykombinaatioita on lukuisia ja muuttojen kuvaaminen vain tärkeimmän syyn perusteella voi olla melko mielivaltaista. Lähtö- ja kohdemaan rakenteelliset tekijät antavat puitteet siirtolaiseksi lähtemiselle ja ovat muuttoaaltojen taustalla, mutta lopullisen päätöksen tekevät yksilöt eikä heidän päätöksiään voida analysoida puhtaasti rationaalisin kriteerein. Laukaiseva tekijä on usein taustan ja sattuman summa, mikä tuli sveitsinsuomalaisten haastatteluista selvästi ilmi. Yleensä on ollut kysymys tilaisuuteen tarttumisesta.

Lyhytaikainen opiskelu tai harjoittelu on useissa tutkimuksessa haastatelluissa herättänyt halun olla kauemmin Sveitsissä, ja monet ovat matkustaneet useamman kerran edestakaisin maiden välillä ennenkuin ovat tehneet päätöksen Sveitsiinmuutosta. Kyselytutkimukseen osallistuneista 15 prosenttia onkin asunut Sveitsissä ennen lopullista asettumispäätöstä. Useimmille muutto on ollut jossain määrin hyppy tuntemattomaan, mutta joukossa on myös sellaisia, jotka ovat tietoisesti suunnitelleet elämänsä tulevaa muuttoa silmälläpitäen. Naiset ovat päätyneet Sveitsiin useimmiten rakastumisen seurauksena, kun ylivoimaisesti suurin syy miehillä on ollut työtilaisuus. Myös seikkailu- ja vaihtelunhalu on ollut paljon tärkeämpi syy naisille kuin miehille.

Muuttoliiketutkimuksissa on ollut tavallista rakentaa typologioita jakamalla muuttajat ryhmiin muuton syiden mukaan, lähtökohtana joko veto- ja työntäteoria tai käyttäyty-

mistieteelliset mallit. Yksinkertaisin menetelmä on jakaa heidät eri ryhmiin muuton tärkeimmän motiivin perusteella. Tämän jälkeen voidaan tutkia eroavatko ryhmät toisistaan esimerkiksi iän, sukupuolen tai ammatin suhteen ristiintaulukoinnin tai korrelaatioiden avulla. Yksi keino moniulotteisemman luokituksen muodostamiseksi on käyttää ns. kluster- eli ryhmittelyanalyysia. Tässä muodostetaan numerodataan perustuen tutkimushenkilöistä mahdollisimman yhtenäisiä ryhmiä, eli klustereita, jotka samalla eroavat mahdollisimman paljon muista ryhmistä. Ryhmittely perustuu muuttujista laskettuihin vastauskeskiarvoihin, ja klustereille annetaan sopiva nimi niiden ominaisuuksien perusteella. Tämä sopii laajoihin survey-tutkimuksiin, joissa tutkittavien joukko on suuri. Menetelmä antoi kyselyvastausten perusteella sveitsinsuomalaisten osalta seuraavan typologian.

1. Seikkailijat (25 %)
2. Avioliiton takia muuttaneet (36 %)
3. Opiskelun ja ammatissaetenemisen takia muuttaneet (18 %)
4. Työn ja hyvän toimeentulon perässä muuttaneet (14%)
5. Muiden syiden takia muuttaneet (7 %)

Jaottelu osoittaa, että vaikka työ on Sveitsissä asumisen mahdollistava seikka, useimmilla se ei ollut päällimmäisenä tekijänä, kun he hakeutuivat Sveitsiin, vaan keino toteuttaa muita henkilökohtaisia haaveita. Siksi ei ole aivan oikein yleistää, että suomalaiset sairaanhoitajat lähtivät työn perässä Sveitsiin, vaikka muuttotilannetta tilastollisesti tarkastelemalla voidaankin todeta, että suurin osa lähti töihin. Lisäksi lopulliseen päätökseen pysyvistä asettumisesta Sveitsiin vaikuttavat monet muutkin, myöhemmin kuvaan mukaan tulevat tekijät. Sveitsiin jääminen on moneen eri tilaisuuteen tarttumisen tulos. Esimerkiksi tulevan aviopuolison tapaaminen Sveitsissä on eräs tällainen, paremman työpaikan löytäminen on toinen.

Sopeutuminen Sveitsiin

Kyselyn antamien tietojen perusteella voidaan todeta, että sveitsinsuomalaisten suuri enemmistö on sopeutunut varsin hyvin uuteen kotimaahansa. He pitävät tiiviisti yhteyttä Suomeen, mutta eivät haikaile sinne jatkuvasti, vaikka useimmat eivät ole sulkeeneet pois sitä mahdollisuutta, että joskus muuttaisivat takaisin.

Kyselystä ilmenee selvästi, että viihtymiseen vaikuttaa kaikkein eniten asumisaika Sveitsissä. Mitä kauemmin suomalainen on asunut Sveitsissä, sen paremmin hän viihtyy. Sveitsinsuomalaiset sopeutuvat ja integroituvat ajan myötä, ja he jotka eivät sopeudu tarpeeksi hyvin elääkseen Sveitsissä muuttavat pois. Sveitsi on houkuttellut erilaisia suomalaisia eri aikakausina. Jo kauan Sveitsissä asuneet ovat yleensä hyvin integroituneita, ja he ovat luoneet itselleen suomalais-sveitsiläisen identiteetin, jonka pohjalta rakentavat elämänsä. Myöhemmin tulleista suuri osa ei ole samalla tavalla ehtinyt tehdä Sveitsistä kotimaataan, vaan he ovat enemmän odottavalla kannalla.

Suuria sopeutumisongelmia ei kyselyssä ilmennyt, mutta kuva on ehkä liian ruusuinen. Ne, joilla asiat eivät ole hyvin, eivät ole taipuvaisia vastaamaan kyselyihin, eikä negatii-

visia asioita myöskään helposti ilmaista. Haastattelut antoivat hieman monipuolisemman kuvan - kaikki ei ole kultaa mikä kiiltää, Sveitsissäkään.

Navigoiminen sveitsiläisen yhteiskunnan oikeuksien ja velvollisuuksien karikossa ei ole maahanmuuttajalle helppoa, ja monet arkipäivän tutut ja turvalliset asiat saattavat muuttua hankaliksi, koska omassa maassa ollaan totuttu tekemään eri tavalla. Vaikka siirtolaisella olisikin kaikki edellytykset yhteiskuntaan sopeutumiselle, eikä häneen kohdistu minkäänlaista syrjintää, prosessi on pitkäaikainen ja vaativa. Hänen sosiaalinen ja yhteiskunnallinen asemansa on monien tekijöiden summa: kehyksen muodostavat asuminen, ammatti ja koulutus, mutta monet muut seikat määräävät hänen sopeutumisensa yksilötasolla.

Sveitsiin avioituneet ovat tavallaan päässeet oikotietä yhteiskuntaan sisälle, mutta sillä on hintansa. Haastatteluissa tuli esille monta eri tarinaa kulttuurien törmäyksistä; miten aviomies on hämmästellyt kun vaimo ei suostukaan kiillottamaan koko perheen kenkiä, tai miten anoppi aviomiehen kanssa valitsee kodin sisustusta. Työkulttuurikin on erilainen eikä siihen sopeutuminen aina ole helppoa, kuten seuraava haastateltava asian ilmaisi:

"Miksikö tänne on muutettu? Tietenkin paremman ja helpomman elämän odotuksen merkeissä. Hyvin monen olen sitten kuullut moittivan tätä sveitsiläistä tappavaa työtahia, joka ei jätä ihmiselle minkäänlaista henkilökohtaista vapaa-aikaa."

Yhdistys- ja kulttuuritoiminta

Akkulturaatioprosessissa oman kansallisen identiteetin suhde valtakulttuuriin muuttuu. Uuden identiteetin omaksumismahdollisuudet ovat käytännössä rajalliset, ja kansallinen ryhmäidentiteetti on usein tärkeä, ellei vaihtoehtona asuinmaan tarjoamille identifioitumismahdollisuuksille, niin ainakin niiden täydentäjänä.

Sveitsissä suomalaisuudella ja siihen liittyvillä symboleilla on hieman erilainen merkitys kuin muualla maailmassa, missä asuu suomalaisia, koska niihin nivoutuvat myös jossakin määrin sveitsiläisten käsitykset Suomesta ja suomalaisuudesta. Organisoitu suomalainen kulttuuritoiminta rakentuu nimittäin laajalti sveitsiläisten suomenystävien luomalle perustalle ja siinä on mukana paljon sveitsiläisiä. Aikoinaan talvisota ja Mannerheim innoittivat joukon sveitsiläisiä rakentamaan kulttuurisilta maiden välillä, joka alkuaikoina painottui paitsi suoranaisen avun antamiseen myös suomenystävien epävirallisiin sotilasalan kontakteihin ja viralliseen tiedemiesten ja taiteilijoiden kutsumiseen Sveitsiin stipendiaatteina. Suomenystävien yhdistys, SVFF, oli alunperin pelkästään sveitsiläisille tarkoitettu ja vasta 1960-luvulla suomalaisiakin ruvettiin hyväksymään jäseniksi. Eri kulttuuriharrastuksen puuhamiehillä ja -naisilla oli yleensä vahvat siteet yhdistykseen ja kulttuuritoiminta rakennettiin laajalti sen tarjoaman organisatorisen ja myös rahallisen tuen varaan.

Suurin osa harrastusryhmistä on syntynyt verrattain myöhään, pääasiassa 1970-luvulta alkaen, kun suomalaisten määrä Sveitsissä nousi. Suomalaista harrastustoimintaa on nyt tarjolla pesäpallosta kansantanssiin ja siltä väliltä. Erilaiset suomalaisten järjestämät ta-

pahtumat keräävät kokoon sveitsinsuomalaisia laajoilta alueilta, ja varsinkin juhlapyyhiin liittyvät tilaisuudet ovat tärkeitä kansallisen identiteetin vahvistajia.

Kyselyyn vastanneista vain 26 henkilöä, eli vajaa kolme prosenttia, vastasi osallistuvansa aktiivisesti johonkin suomalaisten kulttuuritoimintaan. Harrastusseurojen toimintaan osallistuvat suomalaiset ovat vain pieni osuus kaikista sveitsinsuomalaisista, mutta heidän kumulatiivinen määränsä koko tarkasteltavalta ajalta on huomattavasti suurempi kuin tämänhetkinen. Esiintymiset ja ottelut vetävät suuren määrän katsojia, joten kulttuuriharrastukset tavoittavat laajan joukon niitäkin sveitsinsuomalaisia, jotka eivät aktiivisesti osallistu muuhun suomalaistoimintaan.

Mikä on suomalaisten sveitsinsiirtolaisuuden tulevaisuus? Koska Sveitsi ei kuulu EU:hun, ei ole todennäköistä, että suomalaisten muutto Sveitsiin lisääntyisi. Luultavasti se ei nouse kovin paljon yli sadan vuosittain. On mielenkiintoista nähdä, lisääntykö paluumuutto suuriin ikäluokkiin kuuluvien sveitsinsuomalaisten tullessa eläkeikään; monet heistä haaveilevat sisimmässään kotiseudustaan Suomessa. Entä säilyykö sveitsinsuomalainen kulttuuri uusien muuttajien ja toisen polven sveitsinsuomalaisten voimin? Sveitsinsuomalainen kulttuuritoiminta on monella paikkakunnalla suurten ikäluokkien ja vanhemman sukupolven aktiivisuuden varassa. Se on, paitsi antanut suomalaisille mahdollisuuden yhdessäoloon, oman kielen puhumiseen ja kansallisen identiteetin vahvistamiseen, myös tehnyt suomalaista kulttuuria tunnetuksi ja arvostetuksi Sveitsissä.